

Geir Vestad

Litterære kraftsentre i Nord-Østerdalen

Åndshøvdingene – det er ei folke- eller yrkesgruppe som på det nærmeste er utryddet. Noen har knapt sett dem siden Bjørnsons tid. Andre oppfatter Ivar Sæter som den siste i sitt slag.

At åndshøvdingen er forsvunnet som kulturell ledertype – på lokalplanet så vel som nasjonalt, henger sannsynligvis sammen med at begrepet *åndsliv* er relativt sjelden i bruk, og når det skjer, er det helst ironisk ment. I for eksempel Kunnskapsforlagets ettbinds leksikon eksisterer ikke ordet; de eneste ordene som der er tilknyttet *ånd* er *åndedrett* og *åndssvakhet*.

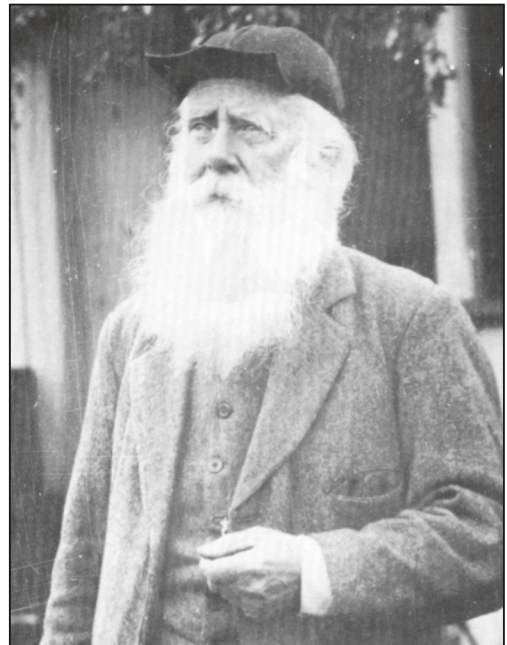
Åndslivet slik det engang var angikk den ikke-materielle kulturen – diktning, kunst, religion, filosofi og vitenskap. Alt dette er det rett og slett ikke igjen noe fellesbegrep for lenger.

En åndshøvding er da også noe av en fortidslevning – fra den tida et åndsliv var til. Karakteristisk for åndshøvdingen var ikke bare at han var en *ledende* person i åndslivet, men óg at han representerte og tok opp i seg de ulike sidene av det: både det kunstneriske og det religiøse og kanskje litt av det vitenskapelige. I tillegg var åndshøvdingene som folkeledere gjerne aktører i en politisk sammenheng; om de ikke nødvendigvis var politikere, så var de deltakere i den aktuelle debatten – enten på nasjonalt nivå eller på lokalplanet.

Bjørnson er den karakteristiske ånds-

høvdingen, som oppfyller alle krav som måtte stilles. På Hedemarken er Ingeborg Refling Hagen et eksempel. Men en må oppover i Østerdalen for å finne de mest karakteristiske åndshøvdingene i Hedmark.

Sven Moren er en typisk åndshøvding. Jacob Breda Bull syntes i hvert fall sjøl at han var det. Og i Nord-Østerdalen/Fjellregionen er det minst fire – om en begrenser seg til de litterært belastede: Ivar Mortensson Egnund, Anders Reitan, Johan Falkberget og Ivar Sæter, selv om det ble mye høvding og lite ånd over Sæter de siste

Ivar Mortensson Egnund (1857-1934) fotografert i 1932. (Repro MiNØ 41871).

åra han levde. Og det er ganske oppsiktsvekkende at det i et såpass begrenset område innen ei ikke altfor lang tidsperiode er så mange typiske og sterke åndshøvdinge.

Så kan vi alltid fundere på om vi har noen åndshøvding i dag – etter at dikterrolla har endret seg minst like mye som åndslivsbegrepet. Forfatteren er blitt en yrkesutøver, mens det åndelige på sin side er blitt kirkelig område. Så hvis vi holder oss til Hedmark, spør det om ikke biskop Rosemarie Köhn i dag er den som har best anlegg og muligheter til å bli en åndshøvding, på samme måten som forgjengeren hennes Kristian Schjelderup for så vidt var det.

Ellers har Ola Jonsmoen mange av de kvalitetene som den gamle åndshøvdingen hadde. Han skriver i alle mulige sjangre, han opptreter som aktiv samfunnsdebattant og kommentator i ulike medier, han er folkeopplyser, politiker og har gard og bor høgt med vidt utsyn. Problemet er at han er altfor morsom. Det går ikke an for en åndshøvding å holde pussige kåserier i radioen, for en åndshøvding skal ifølge tradisjonen være mer opptatt av å holde tordentaler. Men det gjør ikke Jonsmoen verken mindre interessant eller mindre betydelig.

Hedmarksforfattere

Den regionale litteraturforskningen hadde et kraftig oppsving i 90-årene. Landet rundt har det skjedd en omfattende litterær kartlegging, også i Hedmark.

Litteraturforskeren Kåre Glette har gått opp noen viktige veger innen den regionale litteraturforskningen. I 1998 utga han avhandlinga *Vestfold og Karin Bangs forfatterskap*. Her skiller han mellom fem ulike grader av tilknytning mellom en dikter og regionen hans.

For det første finnes det som han kaller «monoregional tilknytning». Det gjelder forfattere som er født, oppvokst og har bodd hele sitt liv i en region. Eksempler er Sven Moren i Trysil, Guttorm Haugen i Ringsaker, Martin Vestlien i Odalen.

For det andre kan det være snakk om «flerregional tilknytning». Det innebærer at en forfatter er født og oppvokst utenfor regionen, men bor i regionen mens han produserer hele eller deler av forfatterskapet sitt. For eksempel var Kåre Prytz fra Haltdalen, men han produserte alle bøkene sine i Hamar og med tydelig Hamar-referanse i stoffet og regnes følgelig som Hamar-dikter.

For det tredje kan forfatteren være født og oppvokst i en region, men bor der ikke mens han produserer tekstene sine. Her er det en rekke eksempler, som Gert Nygårdshaug, Magnar Johnsgård, Ove Røsbak og Karin Sveen.

For det fjerde har forfatteren i produksjonsfasen flyttet til og fra regionen og bodd der så lenge at han har fått varige inntrykk. Eksempler på det er Arne og Hulda Garborg i Nord-Østerdalen.

For det femte har forfatteren hatt flere kortere opphold i regionen, uten at det er åpenbart at det har hatt betydning for forfatterskapet. Skal vi regne Knut Hamsun som hedmarksforfat-

ter fordi han leide rom i Sollia? Og skal vi regne Hans E. Kinck som hedmarking fordi han tilbrakte sommerferiene sine på hytta i Mesnali?

I tillegg opererer Kåre Glette med grader av ulik regional tilknytning ikke bare på forfatternivået, men óg på tekstnivået.

Hvis vi bruker Hedmark som eksempel, så er ei Hedmark-tekst for det første ei tekst skrevet av en Hedmark-forfatter fra første til femte grad, selv om teksten ikke nødvendigvis omhandler Hedmarks-forhold.

For det andre kan det være ei tekst som *eksplisitt* henviser til Hedmark, uten at forfatteren er herfra. Et eksempel er Sigrid Undsets skildring av Kristin Lavransdatters besøk i Hamar.

For det tredje kan det være ei tekst med *implisitt* tilknytning, der regionaliteten ikke viser seg tydelig på overflaten, men mer på mottakersida – som et resultat av leserens kjennskap til regionen. For eksempel kan vel noen av Bjørnsons småbyskildringer i *Støv* og *På Guds veje* for en Hamar-leser bli oppfattet som Hamar-skildringer.

Produktive miljøer

Bakgrunnen for en slik litterær kartlegging som Kåre Glette har bidratt til å legge et teoretisk fundament for, er en idé om stedstilhørigheten som verdi; om stedets betydning og en teori om samhörighet mellom individet og dets sted. Det vil si at det i bunnen ligger en tro på at mennesket ikke bare *trenger* et sted å kalle sitt, men at hver enkelt *bærer i seg* et bilde av *sitt* sted. Og

det gode liv, om en vil, består da i å utvikle mulighetene som ligger i den stedlige tilknytningen.

Forskningen i den regionale litteraturen, eller litteraturens regionale aspekt, innebærer gjerne en fokusering ikke primært på tekstlesninger, men på litteratursosiologiske element.

Noe av det denne forskningen er opptatt av, er hvilke krefter i lokalmiljøet som har virket dikterisk fruktbar. For en dikterisk virksomhet skjer ikke uavhengig og løsrevet fra miljøet sitt, selv om det kan ha vært *mange* ulike produktive krefter i virksomhet.

Så en kan spørre om hvilke hedmarksmiljøer det er som sterkest har virket dikterisk produktive. Er det storgardsmiljøet? Eller er det i stedet i husmannsstuene og drengestuene det har skjedd? Eller kanskje det er prestegarden – eller klokkegarden og lærerboligen – som har utgjort det mest produktive miljøet?

Et nærbeslektet spørsmål er posisjonen til dikteren i lokalmiljøet. Er denne en opprører mot makthaverne i miljøet sitt – eller en representant for et kultursentrum i bygda? Er dikteren en isolert outsider – eller er det bygda som så å si uttrykker seg gjennom ham, slik at dikteren blir en bærer og tolker av bygdas stemme?

Dikteren som bygdas tolker

For Hedmark er det åpenbare særtrekk ved de fire regionene som fylket gjerne deles opp i. Men det er også likhetstrekk mellom dem. Og hvis en skal driste seg til å karakterisere hedmarks-

dikteren generelt i forhold til produktivkrefter i lokalmiljøet, så bør det være mulig å fastslå at den sosiale opprøren – det er ingen typisk hedmarksdikter. For det er ganske få opprørere i hedmarkslitteraturen, i hvert fall før Alf Prøysen. Og hans opprør var så godt gjemt bak smil og folkelig sanglighet at opprøreren stadig må gjenoppdages for at han ikke skal bli helt glemt.

Derved er det ikke sagt at hedmarksdikterne har vært samfunnets støtter og det beståendes beskyttere. Men de har ofte representert et annet slags opprør; et slags åndslivets opprør overfor materialismens krefter.

Det er åndslivets folk hedmarksdikterne gjerne representerer, enten de har vært lærere, prester, prestekoner eller rett og slett diktere. Dikteren står for åndslivets og de indre verdiers krav i bygdemiljøet – en påminnelse om andre verdier og problemstillinger enn det som materialismen representerer.

Til en viss grad fungerer da også dikterne tradisjonelt som tolkere av bygda og folket. De går bakenom det ytre sansbare for å finne fram til noe av essensen i bygdelivet og bygdemiljøet. Dermed blir en dikter til en sentral person i et lokalmiljø, for han tar opp i seg, tolker og framstiller bygdelivet i sin essens. Dikteren blir en tolker av sitt folk og si bygd; det er bygda og folket som uttrykker seg gjennom dem. Det er jo derfor at diktere har en tendens til å ende på sokkel etter ei stund.

Og denne sentrale posisjonen til dikterne – det at en gjerne lytter når en dikter taler – er noe av grunnlaget for at det er især diktere som har fått en posisjon som *åndshøvding*. Og det spørs

om ikke dikternes spesielle posisjon i Hedmark generelt og i Nord-Østerdalen spesielt har sammenheng med at de ofte har hatt en rolle og en stilling som åndshøvding i miljøene sine.

Det er en del av det samme mønsteret at dikterne som åndshøvding har etablert sine egne åndssentre, kultursentre eller *kulturelle kraftsentre* i miljøene sine. Det spørs litt hva slags metaforikk en foretrekker for å beskrive disse stedene; *kulturelle fyrtårn* er brukt, som understreker at det kaster lys utover folket og landet, samtidig som det gir noe å styre etter og legge opp kursen etter. *Kulturøy* er en annen betegnelse som er brukt – som i kanskje litt for stor grad impliserer at stedet er isolert fra omgivelsene sine. Mens en betegnelse som *kulturelt kraftsentrum* innebærer at stedet står i nær kontakt med omgivelsene sine, men at kreftene her samler seg i et midtpunkt eller kjernepunkt.

Slike kraftsentre finnes det for så vidt over hele fylket, men de er spesielt typisk for Nord-Østerdalen, med steder som Einabu på Ivar Mortensson Egnunds tid, Kolbotn mens Garborgene bodde der, Sætersgård hos Ivar Sæter, Markhaugen på Anders Reitans tid og prestegarden i Sollia på Helene Lassens tid.

Hovedregelen er at disse kultursentrene representerer en tradisjon i miljøet sitt. At Kolbotn er det mest kjente, forhindrer ikke at det er det *minst* typiske, med et dikterpar som etablerer seg i noen år på et sted der de egentlig ikke hører hjemme – og så forsvinner de igjen.

I Hedmark er det ikke noe annet sted som kan sammenlignes med Kol-

*Garden til Ivar Sæter, Sætersgård eller Tolgens-
lien ytre, på Tolga. Gjengitt etter I. Sæter: Tolgen.*

botn. Noe tilsvarende kunne ha vært med Kinck og Mesnali, der Kinck og kona Minda Ramm bygde seg hytte der de i et snaut tiår tilbrakte ganske mye tid, men som aldri fungerte som noe kultursentrum som tiltrakk seg andre enn familien og de aller nærmeste vennene.

Diktergardene

Noe av det slående ved forfattermiljøene i Hedmark er at de store gardene bare i liten grad har fungert som produktive områder. Mange gardar har nok på sitt vis vært kulturelle kraftsentre, men det er få forfattere som har hatt noe med de store gardene å gjøre. Når det fra gardsmiljøet var en eller annen som forvillet seg ut i åndslivet, var det gjerne malerkunsten eller musikken det gjaldt, men sjelden dikterkunsten.

Hvis vi tenker på Ringsaker, så er bygda kjent for to diktergarder: Dusgaard og Velt-Kindli. På lensmannsgarden Velt-Kindli var både Henrik Anker Bjerregaard og Tryggve Andersen født,

men ingen av dem ble boende der mer enn til smågutt-alder, så de skapte ikke noe diktersentrum rundt seg. Til gjengjeld var kapellangarden Dusgaard et sentrum; ikke fordi Conrad Nicolai Schwach var født der, men mer takket være Barbra Ring og Ronald Fangen. Men på Fangens tid var det for lengst slutt på gardsbruket.

En mer typisk diktergard er Mora i Trysil, garden til Sven Moren, der Haldis Moren Vesaas og Sigmund Moren var født og oppvokst. Om Sven Moren sa en gang Oskar Braaten at «han gjorde Oslo-diktere til tryslinger og tryslingene til diktere» – og det antyder at det var et produktivt diktersentrum det dreier seg om.

Men at det kunne være en vanskelig balansegang mellom å være gardbruker og drive et litterært senter, har Sven Moren gitt mange uttrykk for – og han benyttet det også som litterært tema. Ei historie fra Sven Morens *Møte og minne* handler om den gangen Sven Moren var på besøk hos Ivar Mortenson Egnund på Einabu, og far til Egnund beklaget seg over at hesten ikke var skodd. Moren tilbød seg å prøve men fikk til svar «Er du ikkje diktar? Ein diktar kan ikkje legge under ein hesteko, ein diktar kan ingenting!» Da gjorde Moren det likevel, og Egnund-gammel'n konstaterte at «Du kan ikkje vera noko til diktar du, lel?» Og det var Moren enig i.

Men det er verdt å huske at Sven Moren faktisk er unntaket fra regelen. Det er ikke få diktere som har sagt fra seg retten til å overta garden for å henge seg til åndslivet i stedet.

Ivar Mortensson Egnund

I Nord-Østerdalen er vel Ivar Mortensson Egnund det kanskje mest karakteristiske eksemplet på det problematiske i å være bonde – og åndsmenneske. Men sjøl om Egnund helst var opptatt av andre ting enn det som jorda ga, holdt han likevel fast ved det som ættegarden representerte og gjorde Einabu til et ganske så typisk kultursentrum.

Blant annet skapte han et senter som tiltrakk seg andre diktere; uten Mortensson Egnund hadde sannsynligvis ikke Garborg-ene slått seg ned i Nord-Østerdalen. Mer enn noen bidro han til å gjøre Nord-Østerdalen til et kulturelt kraftsentrum, som også virket produktivt på folk utenifra; det er neppe tvil om at Olav Aukrust var blant dem som fikk viktige impulser gjennom samværet med Mortensson Egnund.

«Kolbotn og Einabu var heilage stader for somme av oss – så som Aulestad var det for andre», skrev Sven Moren i *Møte og minne*. Moren ble for øvrig bedt til gards, ikke av Mortensson Egnund sjøl, men av kona hans, Karen Nilsen. «Det vart eit eventyr,» skrev Moren; «Den smale vegen som smaug oppetter den tronge og bratte dalen med skogsus og elvesus over og under seg og eit solfjell som synt seg og løynde seg att rett som det var og lokka og drog. Og så garden, bortgøymd djupt inni skogen, einsleg og still. Og den blide mannen som stod i tunet og helsa velkomen».

«Ingenstad var det så gildt som på Einabu når sjølvfolket og gjestene samla seg kring peisen om kvelden og Ivar fortalde eller song eller klunka på fela,» skrev Moren. «Alt han tok fram vart nytt og sær-

merkt – om det hadde opphavet sitt aldri så langt atti tidene».

«Med åra vart det rett mange som kom til Einabu og slo seg til,» skriver Moren. «Mange var det som ville finne han og nyte godt av vidsynet og bjartsynet og hjartelaget. Men med åra trur eg mest det vart enda fleire som kom til henne.» Og da var det kona han mente.

Karen Mortensson, f. Nilsen (Repro MiNØ).

Om Mortensson Egnund kan oppfattes som gardbruker, er tvilsomt, selv om Sven Moren har nevnt at han var ivrig til å prøve ut alt som var nytt. Blant annet fikk Moren se et prøvofelt for ulike typer nye frøslag. «Eg fekk aldri vita korleis det gjekk, kanskje treivst frøet så godt i Follaldsjorda at det aldri kom opp att,» skrev Moren.

«Han var ingen riktig gardbrukar i vanleg meining,» mente Moren. Likevel konstaterte han at Mortensson Eg-

nund var sterkt bundet til garden. «*Garden var ein heilagdom,*» skrev Moren; «*Han måtte ha garden ikring seg og i seg. Han måtte høyre skogen suse og kjenne grorangen frå jorda.*»

Det som gjorde ham både til dikter og til åndshøvding i et kulturelt kraftsentrum, synes da også å ha vært noe som gikk lenger tilbake enn noen generasjoner av gardbrukere, og som heller grep tilbake til noe urnorsk, opprinnelig.

Han var «*ikkje fast binden til noko bygdemiljø,*» skrev Eystein Eggen om han i en artikkel i Fjell-Ljom; han var «*Ein vidfaring, snart heime på Einabu, snart på ein prestegard her og der og snart i utlandet. Men (...) Inne i skogstilla på Einabu fletta han strengespelet sitt frå tusen år gamle røter.*»

Prestegarden

Et annet kulturelt kraftsentrum, i Nord-Østerdalen som i resten av Hedemark, er det prestegardene som utgjør.

Den mest kjente dikterprestegarden er Vang på Hedemarken, som var prestegarden til Hanna Winsnes, der dattera hennes Marie Winsnes vokste opp – og som óg skrev bøker, og der Øystein Hovden var sogneprest i en generasjon. Og Hovden er en av de ganske sentrale dikterprestene her til lands, selv om han ikke er like kjent som fru Winsnes.

Lenger oppe i dalen er det spesielt Helene Lassen i Sollia som har vist at prestegarden har vært et dikterisk produktiv sted. Karakteristisk for prestegardene var at det gjerne var kvinnene

som sørget for å bygge dem opp som møteplass. Det kan virke som oppstegarden i Sollia må ha ligget temmelig isolert, men den fungerte likevel i Helene Lassens tid som et møtested og samlingssted for diktere og ulike kunstnere.

*Prestegarden i Sollia,
fra boka Skisser fra fjeldbygden.*

Verre var det om de samme kvinnene skulle prøve å bedrive en kunstnerisk aktivitet ut over det som krevdes av dem som vertinne og husmor. For Hanna Winsnes førte det jo blant annet til at hun utga det meste av skjønnlitteraturen sin under mannsnavn, så ingen skulle oppdage at det var ei prestefrue som skrev. For Hele Lassen førte det til en tilsynelatende livslang konflikt mellom kunstnerkallet og mors- og hustrupliktene.

Det er også tema for blant annet novellen «Gammel arv», som ble utgitt i samlingen *Stemningsbilleder og fortællinger* (1900). Det er en ekteskapelig utviklingshistorie som skildres, hvor mannen Halfdan oppfatter hustruen Astrids kunstneriske trang som en trus-

sel både mot forholdet og mot barna han ønsker seg. Så han ber henne besinne seg og frigjøre seg fra kunstnergrillene: «*Kunstneren i dig vil dræbe moderfølelsen,*» sier han, «*ligesom den holder paa at dræbe kjærligheden til din mand*».

Så hun gir etter og det første barnet blir født. Siden kommer de på rekke og rad, inntil trangen til å lage bilder igjen våkner til live. Skulle det ikke være mulig for ei kvinne å være både kunstner, mor og hustru? Fylt av dårlig samvittighet overfor barna prøver hun det ut, inntil sønnen blir alvorlig sjuk. Da er det den onde samvittigheten får overhånd, og hun brenner alle sine bilder, i håp om at det skal gi henne sønnen tilbake. Og på et vis gir fortelleren henne rett, for sønnen blir frisk igjen.

Selv aksepterer hun at kunstnerlivet tross alt ikke var for henne. «*Vaaren, det var min ungdoms kjærlighedsliv sammen med dig,*» sier hun til mannen i avslutningsscenen. «*Og sommeren, det var mit korte kunstnerliv. Lad os saa tapre gaa vinteren imøde, Halfdan.*»

Kanskje har det vært intensjonen å legge et slags forsonelsens skjær over avslutningen. Men det er ikke til å unngå at det også er andre stemmer som spiller inn i avslutningsscenen. For bak forsonelsen ligger også en mulig erkjennelse av at kunstnervirkomheten er noe kvinnen kan ta seg til så fremt hverdagen ikke stiller andre og viktigere krav til henne. «*Der er nok af kunst alligevel, om du kvæler din lille,*» lyder samvittighetens stemme i henne. «*Slaa du dig til ro; du foruretter ikke en levende sjæl ved at dræbe kunstneren i dig.*»

Så var da heller ikke Helene Lassen noen rebell, men en forsiktig og harmoniserende prestekone i Sollia som

hadde evnen til å se det meste i et overbærende og forsonende lys, og det avspeiler seg også i diktningen hennes. Men det forhindrer ikke at det er noe tragisk ved hovedpersonens selvpoppivelse i «*Gammel aru*», idet «*hun stak sin lille blege haand bort i hans store brune, og gik stille opimod huset med ham*».

Noe lett tragisk er det også over Helene Lassens ikke-skjønnlitterære skildringer av prestegardslivet, slik hun gjorde det i for eksempel *Skisser fra fjeldbygden* (1899). Selv om hun gjorde prestegarden til en kulturell møteplass, er det likevel ensomheten i naturen som preger hennes opplevelse av fjellbygda.

«*I aviserne læste vi om saa meget morsomt, de nu havde for sig inde i byen,*» skriver hun i en skisse. «*Kunstnernes høst-udstilling var aabnet, paa theatre og i koncertsale var saa meget at se og høre. (Men) Hvad saa og hørte vi? Øde skogstrækninger, fjeld bagom fjeld, vindens evindelige tuden — — tankerne gik graat i graat.*»

Skolen som kultursentrum

Det tredje naturlige kraftsenteret i bygdemiljøet, ved siden av storgardene og prestegardene, og som har lagt grunnlaget for dikterisk virksomhet i lokalmiljøene, har vært skolene eller mer bestemt lærer- og klokkergarden.

Det virker som det er relativt få av Hedmarks dikterlærere som har virket i sitt eget oppvekstmiljø. Noe av styrken ved lærerne var at de som regel kom utenfra og brakte med seg nye impulser til bygda.

Dikterlæreren i Hedmark er som

type best representert i sørfylket. I 1920- og 30-årene var Magnhild Haalke lærer på Tjaberg skole, mens Andreas Markussen samtidig var lærer på Holt skole, der barnebokforfatteren Lars Kjølstad hadde arbeidet før ham.

Noe av det som ble brukt til å tiltrekke seg gode lærere, var en god lærergard. Et eksempel fra Hedemarken er Helgøya, der garden var uvanlig stor og fruktbar. Så lærerne hadde anledning til å leve bra som gardbrukere, ved siden av læreryrket. En av lærerne reiste til og med oppover hele Østerdalen og solgte griser. Det viste seg da også at garden tiltrakk seg lærere som gjorde skolen til et kultursentrum på Helgøya.

Anders Reitan

I Nord-Østerdalen er det framfor alt Anders Reitan som er dikter-læreren. Opprinnelig ble han, som så mange, sannsynligvis lærer for å slippe militærtjenesten, slik regelen var den gangen.

Reitan kom til Kvikne som lærer og klokker da han var 27 i 1852, og ble der resten av livet. Etter hvert flyttet han til Markhaugen, som ble innkjøpt som lærer- og klokkegard. For her var det i hvert fall ingen attraktiv gard som lokket til seg lærerne.

Reitan kom da heller ikke akkurat til dekket bord; det tok fem år før han fikk gjennom at skolen skulle vaskes en gang i uka, og ikke en gang i året, slik det hadde vært før. Og som klokker måtte han gå noen runder med herredsstyret for å avklare at det ikke var

han som hadde ansvaret for snømåking og graving på kirkegarden.

For Reitan gikk systematisk til verks for å bygge opp skolen og klokkegarden til et kultursentrum i Kvikne – både for bygdefolk som kom for å lese de 13 avisene hans, og for omreisende kulturpersonligheter som Ivar Aasen og Bjørnson.

Han sørget også for at ungene begynte å trives på skolen. Han startet nye fag, som gymnastikk – som da hadde militær eksersis som en viktig del, og han fikk kjøpt inn øvingsbørser av tre. Reitan pleide også å samle skoleungene på kvelden om sommeren, *«for at det i Skoleåret lærte ikke skulde glemmes i de lange Sommerferien,»* som det het.

Han dro også i gang foreninger for voksne. Ei «Landmandsforening» stiftet han for å ta opp spørsmål knyttet til jordbruk, fjøsstell og husflid. Han startet skilag og skytterlag. Så stiftet han et privat leseselskap, som ble opptakten til ei folkeboksamling på Kvikne, med lensmannen som bibliotekar, så ingen skulle bli fristet til ikke å overholde lånefristen. Og så stiftet han sangkor, og fikk til og med gjennom at det skulle ha plass i kirka, og dermed ble det protester igjen, denne gangen fra dem som mistet de faste plassene sine. Så det var ikke greit å nyordne åndslivet. Men gradvis greide åndshøvdingen Reitan å bygge opp klokkegarden som et kulturelt kraftsentrum i bygda, slik Mortensson Egnund gjorde på Einabu og slik Helene Lassen bidro til å gjøre i Sollia.

Geir Vestad, kulturjournalist i Hamar Arbeiderblad, Steenberggt. 3 A, 2318 Hamar

Anders Reitan med gard og seter (Nasjonalbiblioteket, Billedsamlingen Oslo).